

‘Agressie en geweld’ bij CKV1

Project voor samenwerking tussen literatuur- en andere kunstdocenten

Hoe werk je vanuit verschillende vakken samen in thematisch verband? Als literatuurdocent Engels kun je het hiernavolgende project ‘Agressie en geweld’ uitwerken met collega beeldende vorming, drama en muziek. Een short story van Raymond Carver, de World Press Photo en het toneelstuk ‘A Clockwork Orange’ vormen het uitgangsmateriaal. Al doende leren leerlingen werken met een functieschema voor verhaal of toneelstuk, functioneren in een rollenspel en een opstel schrijven naar aanleiding van kunstuitingen.

Marjolein Gritter

Naast de noodzakelijke, onderlinge samenwerking tussen talen in het studiehuis, zullen literatuurdocenten binnen Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (voor alle leerlingen) in contact komen met docenten van de traditionele kunstvakken. Dat zal dus tot meer overleg voor docenten leiden. Sinds september 1996 proberen zogenaamde netwerkscholen in alle Nederlandse provincies uit wat CKV1 voor hun leerlingen kan zijn en wat het vak voor de docenten aan organisatie vergt. Voor de bespreking van hun eerste verslaggeving zie elders in dit nummer. Voor andere scholen die nu ook wel graag wat willen uitproberen, maar er niet aan toe komen om iets uit te denken vanwege de vele nieuwe ontwikkelingen, kan de volgende projectomschrijving misschien hulp bieden. Dit project kan in zijn totaliteit of gedeeltelijk uitgevoerd gaan worden en anders ter inspiratie dienen.

Een project voor 4 vwo

Voor een 4 VWO-groep ontwikkelde ik samen met Ilse Crooy een lessenreeks

rond het thema ‘Agressie en geweld’. Onze leerlingen (en wijzelf) worden tenslotte veelvuldig geconfronteerd met uitingvormen van agressie en geweld in ons dagelijks leven. Niet alleen via t.v., kranten en films, maar ook aan de hand van videoclipps en popmuziek. Vandaar dat wij, binnen het beperkte kader van CKV1, ervoor kozen leerlingen meer bewust te maken van de manier waarop er in de verschillende kunstdisciplines vorm wordt gegeven aan dit thema, opdat zij meer weloverwogen hun keuzes kunnen maken en zich wellicht wat kritischer opstellen. Het gehele project omvat 20 studiebelastingsuren (deze omschrijving omvat alleen de hoofdlijn) waarbij de opzet is om leerlingen actief en persoonlijk te betrekken en ze gewend te laten raken aan vrijere keuzes, zelfstandiger werken en samenwerken (overgangsfase). De betrokken docenten (beeldende kunst, drama, muziek en Engels) houden gedurende het project schriftelijk verslag bij van de prestaties van de leerlingen in klasverband; de leerlingen leveren aan het eind van de rit als

onderdeel van hun kunstdossier een projectdossier in. Dit dient als basis voor de eindbeoordeling (bespreking projectdossier).

Introductieles

Tijdens de introductieles wordt door middel van confrontatie aandacht besteed aan enige actuele gebeurtenissen die aansluiten bij het thema. De leerlingen moeten zelf hun definities van agressie en geweld opschrijven en aangeven op welke manier zij hiermee dagelijks in aanraking komen (bijvoorbeeld film), en welke vorm zij in het algemeen als het meest schokkend ervaren. Tijdens de afsluitende les wordt hen opnieuw gevraagd definities te formuleren en deze te vergelijken met de eerste, om zo te kunnen vaststellen of er een verandering in denkwijze is opgetreden.

Het aandeel van de Engelse literatuur

In het blokkuur Engelstalige literatuur staat de ‘short story’ *Tell the Women we’re leaving* van de Amerikaanse auteur Raymond Carver centraal. Dit verhaal vertelt hoe een jonge man, met een voor hem uitzichtloos bestaan, uiting geeft aan zijn frustraties. In aanwezigheid van zijn boezemvriend slaat hij met een steen twee fietsters dood. De leerlingen hebben dit verhaal, behalve het einde, tijdens een voorgaand studiebelastingsuur gelezen en vragen rond personages, motieven en een mo-

gelijke afloop, geformuleerd aan de hand van een Literaire Begrippenlijst. Aan het begin van dit blokuur lezen ze eerst het einde en schrijven een eerste persoonlijke respons op. Deze responses worden centraal kort nabesproken.

Rollenspel

Hierna volgt een instructie van de werkingsopdracht, die mede begeleid wordt door de dramadocent. De docent schetst eerst de situatie: er vindt een rechtszaak plaats naar aanleiding van de gebeurtenissen in het verhaal. De leerlingen gaan deze rechtszaak in groepen uitspelen. Allereerst verdeelt de docent de leerlingen over de verschillende personages (2-3), de verdedigende advocaat, de officier van justitie en de rechter (gespreksleider). Per personage gaan leerlingen eerst in groepen hun rol voorbereiden aan de hand van een aantal vragen (15 minuten). Zij moeten hun rol baseren op een nadere analyse van de tekst en hun persoonlijke interpretatie. De rechters worden geïnstrueerd door de docent. Hierna volgt de herindeling naar de rechtbanksituatie (rechter, verdedigend advocaat, verdachte, vriend-getuige, officier van justitie). Ze gaan nu onder leiding van de ‘rechters’ en begeleiden de docenten de rechtszaak uitspelen (20 minuten), wat opgenomen wordt door een bandrecorder. Na de uitvoering volgt een centrale bespreking waarbij de rechters hun oordeel mededelen onderbouwd met argumenten. Vanzelfsprekend bieden de bandopnames de docent de mogelijkheid tot het geven van groeps- en persoonlijke feedback. Ter afsluiting ontvangen de leerlingen de lijst met projectdossieropdrachten – zie 1, waarvan zij drie uitwerkingen (naar eigen keuze) moeten inleveren.

Dossier-opdrachten Raymond Carver

Instructie: Kies uit onderstaande lijst drie opdrachten (een (A), een (B), derde is vrij) en lever deze (datum) in. Als je zelf nog een ander verzoek hebt kun je mij (naam docent) hierover benaderen. Wacht hier dan niet te lang mee, over een week moet je alle drie de uitwerkingen inleveren!

1. Maak een tekening naar aanleiding van Carver’s verhaal en schrijf hierbij uitleg en argumenten (A).
2. Schrijf een ander einde voor Carver’s verhaal, van minimaal 1 A4. Tip: gebruik eventueel je eerste verwachtingen voordat je het einde gelezen had (B).
3. Zoek een stuk muziek dat jij bij dit verhaal vindt passen en leg uit waarom (A).
4. Zoek een foto of tekening van een beeldend kunstwerk dat jij bij dit verhaal vindt passen en leg uit waarom (A).
5. Kies één van de mogelijkheden (B): Schrijf
a) als Jerry, verblijvend in de gevangenis, een brief (1 A4) aan Bill; of
b) als Bill een brief aan Jerry in de gevangenis; of
c) als Linda een brief aan Jerry in de gevangenis; of
d) als (eigen keus) een brief aan
6. Maak een boekomslag voor dit verhaal, schrijf hierbij uitleg en argumenten (A).
7. Schrijf als ‘deskundig’ psycholoog een rapport over Jerry, waarin je zijn karakter omschrijft en zijn leefomstandigheden en waarin je een verklaring probeert te geven voor wat hij gedaan heeft. 1 A4, baseer dit op je eigen analyse + interpretatie van het verhaal en speculeer zonodig (B).

In een volgend Engelstalig literatuursbu zullen de leerlingen aan de slag

gaan met een passage uit *The Bone People* (Picador Edition, p.135-139) van de Nieuw-Zeelandse schrijfster Keri Hulme, waarin zij over het thema kindermishandeling schrijft. Leerlingen moeten nu in koppels, als een ambtenaar van de Raad van de Kinderbescherming en een vertegenwoordiger van het gezin (vader en zoon), beslissen wat er voor stappen ondernomen dienen te worden. Dit moet gebeuren na zware overweging van alle wensen en belangen van de betrokken hoofdpersonen en gebaseerd zijn op een nadere analyse van de personages en de persoonlijke respons van de leerlingen op de tekst.

Beeldende kunst

Door leerlingen bekend te maken met de prestigieuze ‘World Press Photo Competition’, streven we na dat leerlingen artistieke criteria leren hanteren ter beoordeling van foto’s en hun esthetisch onderscheidingsvermogen verder ontwikkelen. We zijn ons bewust dat persfotografie niet echt onder kunstfotografie valt, maar in het kader van het thema heeft deze vorm van fotografie de voorkeur. Tijdens een voorafgaand sbu krijgen de leerlingen instructie aan de hand van voorbeelden uit de kunstfotografie. De docent beeldende vorming besteedt aandacht aan de artistieke criteria die gehanteerd worden om foto’s te beoordelen. Tijdens de volgende les bezoeken de leerlingen daadwerkelijk een foto-expositie (op school, samengesteld door de docenten). Ze passen dan de betreffende criteria toe.

Expositie

Het is natuurlijk de bedoeling dat de expositie een zo realistisch mogelijk karakter heeft. Vandaar dat het wenselijk is een geschikte ruimte binnen de school professioneel in te richten. Voor het fotomateriaal kan er gebruik

gemaakt worden van de cd-rom *World Press Photo* verkrijgbaar bij de Free Record Shops. Gerasterde kopieën, uitdraaien van scans of goede kleurenkopieën voldoen aan de realiteitseisen. Na een korte introductie rond 'The World Press Photo Competition' bezoeken de leerlingen de expositie. Deze is samengesteld uit een selectie van World Press Photo's van de afgelopen jaren, die aansluiten bij het thema 'Agressie en geweld'. De leerlingen zijn ingedeeld in groepen van vijf, waarvan één als voorzitter aangewezen wordt. Ze gaan nu eerst individueel de

foto's bekijken en hun persoonlijke top-3 vaststellen. Hierna gaan ze in de groepen, als jury van de World Press Photo Competition, ieders persoonlijke top-3 bespreken, ondersteund door argumenten (criteria). Vervolgens moeten ze door overleg en het sluiten van compromissen komen tot een top-3 van de groep. Dit overleg wordt geleid door de voorzitter.

Nabespreking

Tijdens de centrale nabespreking presenteren de voorzitters beargumenteerd de winnende foto's. De docenten nodigen leerlingen uit op elkaars keuzes te reageren en te vertellen hoe hun keuzes totstandgekomen zijn. Ter afsluiting ontvangen de leerlingen een boekje met de foto's van de expositie en een overzicht met projectdossier-opdrachten (zie 2).

Dossier-opdrachten foto-expositie

Instructie: Kies uit onderstaande opdrachten er drie en voer deze uit. Lever de uitwerkingen op een overeen te komen datum in.

1. Stel je persoonlijke top 3 vast en geef per foto argumenten waarom je voor die foto kiest.
2. Geef de compositie van de foto vereenvoudigd weer door middel van een tekening en beschrijving waaruit duidelijk blijkt wat jij als de belangrijkste elementen van de foto beschouwt.
3. Kies de foto die de meeste indruk op jou maakt en breng verslag uit van jouw persoonlijke reactie.
4. Kies de foto uit die de minste indruk op jou maakt en leg uit waarom? Ligt het aan de compositie/vorm, de boodschap of de nieuws-waarde? Heeft het met eigen ervaringen te maken?
5. Kruip in de huid van een persoon op de foto. Schrijf een open brief aan de krant die deze bij de foto

publiceert, waarin je jezelf voorstelt en vertelt over je leven.

6. Schrijf een gedicht bij een foto.
7. Schrijf een verhaal naar aanleiding van de foto.
8. *Voor koppels:* Maak samen een geschikte foto bij onderstaand gedicht van Rutger Kopland (Uit: *Alles op de fiets*, 1969, Amsterdam).

Een moeder

*loopt langzaam naar haar kind om
het niet te laten schrikken,
pakt het voorzichtig op om
het niet te beschadigen,
slaat dan keihard.*

Drama

In deze kunstdiscipline wordt het toneelstuk *A Clockwork Orange. A Play with Music* van Anthony Burgess behandeld (Theatre Series, Stichting Sitos, Den Haag, 1996) door de docenten drama en Engels. De leerlingen zullen dit stuk zien, in het theater of eventueel op videoband, en vervolgens door vergelijking met reacties op de film *Natural Born Killers* van Oliver Stone (artikel *Nieuwe Revu*) ingaan op de vormgeving van geweld in kunstvormen zoals toneel en film en de mogelijke effecten. Het is raadzaam niet te veel tijd te laten verstrijken tussen het zien van het toneelstuk en het drama-sbu, aangezien anders veel kennis verdwijnt.

Functieschema

Er vindt allereerst een door de leerlingen in groepen uitgevoerde analyse plaats van de personages (beschrijf kenmerken en uiterlijk) en de gebeurtenissen (selectie van de tien belangrijkste), begeleid door de dramadocent. De groepen zijn: 1. Alex, 2. The Chaplain, 3. Dr. Brodsky, 4. Dr. Branom

en 5. gebeurtenissen. Ze doen dit uiteraard met behulp van de tekst van het toneelstuk. De groepen 1 tot en met 4 vullen ook het onderstaande functie-schema (met pijlen) in voor hun personages:

helper	begunstiger
door wie wordt je personage geholpen?	wie maakt het bereiken van het doel mogelijk?

subject	object (doel)
jouw personage	wat wil je personage bereiken?

tegenstander	begunstigde
wie werken je personage tegen?	ten gunste van wie wordt het doel nagestreefd?

Nabespreking

De groepen zetten alle gegevens op een flipover die vervolgens gepresenteerd wordt door één leerling per groep. De docenten nodigen uit tot reacties van de anderen, zodat er aan de hand van de flipovers een uitgebreide analyse van het toneelstuk plaatsvindt.

Artikel schrijven

De docent Engels begeleidt het volgende sbu. De leerlingen schrijven een artikel naar aanleiding van een stuk uit de *Nieuwe Revu*. Dit betreft de vraag of regisseur Oliver Stone door het uitbrengen van zijn film *Natural Born Killers* zich mede schuldig heeft gemaakt aan het veroorzaken van een golf van geweld. In hun artikel, dat ze naar eigen keuze individueel of in samenwerking met anderen schrijven, moeten de leerlingen de volgende punten behandelen:

- of zij Oliver Stone wel of niet als medeschuldige beschouwen,
- of dat ook geldt voor het toneelstuk

van Burgess, waarbij ze moeten uitgaan van de verschillen en overeenkomsten tussen het toneelstuk en film wat betreft de *vormgeving van geweld/agressie*. Dit artikel wordt tijdens het sbu geschreven en aan het einde ingeleverd. Vervolgens krijgen de leerlingen wederom een lijst met projectdossieropdrachten waaruit ze kunnen kiezen (Personages/Muziek/Het einde/Media).

Muziek

In dit sbu staat de muziek, die in *A Clockwork Orange* te horen is, centraal. De muziekdocent zal hier onder andere aandacht besteden aan de algemene functie van muziek binnen de toneelkunst, de specifieke rol van de muziek bij dit toneelstuk (Beethoven) en aan hoe de muziek gebruikt kan worden in de vormgeving van een thema als agressie/geweld.

Algemene afsluiting

De leerlingen hebben opnieuw hun definities van de begrippen ‘agressie’ en ‘geweld’ geformuleerd en ingeleverd. In het afsluitende sbu gaan ze onder begeleiding van alle betrokken docenten in groepen van vier de volgende stellingen bespreken:

Stellingen

1. In de gelezen literatuur (Carver en Hulme) is er heel indirect en verbloemd vormgegeven aan het thema agressie en geweld.
2. In fotografie kun je agressie en geweld alleen maar zeer direct en onverbloemd vormgeven – andere mogelijkheden zijn er gewoon niet met de camera.
3. In het toneelstuk wordt er zowel direct als indirect vormgegeven aan agressie en geweld.

De leerlingen beantwoorden ook nog een persoonlijke vragenlijst waarbij ze kunnen aangeven wat ze het mooist/meest schokkend/meest waardevol etc. vonden en een algemene enquête betreffende de organisatie, de manier van werken en het verloop van het project. Uiteindelijk volgt natuurlijk nog het eindgesprekje met elke leerling naar aanleiding van het ingeleverde projectdossier.

Tenslotte

U zult begrijpen dat bovenstaande omschrijving slechts een vogelvlucht betreft waarbij in ieder geval de kernactiviteiten aan bod hebben kunnen komen. Het gehele project omvat vanzelfsprekend meer. Ik hoop hiermee een flinke aanzet te hebben gegeven tot een gunstige beeldvorming van de mogelijkheden van de toekomstige samenwerking. Docenten zijn prima in staat een dergelijke omschrijving zelf concreet in te vullen en er hun eigen draai aan te geven. Vooral dat laatste is uiterst belangrijk, want een idee kan goud waard zijn, maar het is de uitvoering die telt! ■